

До 100-річчя бібліотеки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: історія та сьогодення

Спасскова Олена Павлівна¹

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail: library_director@pdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2004-8402>

Гончаренко Наталія Любомирівна²

бібліотекар

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail: library@pdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5494-8898>

У 2022 році бібліотека Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського святкує своє 100-річчя, що змушує нас повернутися до витоків зародження вищої педагогічної освіти на півдні країни. Саме цим фактом зумовлена актуальність нашого дослідження. У статті прослідковується історія університету та бібліотеки, починаючи із 20-х років ХХ століття й до сьогодення. Мета статті полягає у необхідності проаналізувати історію створення та розвитку університету і бібліотеки у нерозривній взаємодії. Історичний метод дослідження дозволив систематизувати та узагальнити наявну інформацію щодо історії бібліотеки Університету Ушинського у хронологічній послідовності.

У статті досліджуються основні етапи існування Університету Ушинського, починаючи від його заснування у 1920 році, з отримання назви Інституту Народної Освіти та завдання забезпечити підготовку працівників освіти на півдні України. Також з'ясовано, що бібліотеку цього освітнього закладу було створено у 1922 році для забезпечення студентів підручниками та художньою літературою.

З'ясовано, що заклад вищої освіти переживав реформи освіти, які впроваджувала нова, на той час, радянська влада. За результатами архівних документів та спогадів співробітників, що зберігаються в бібліотеці, прослідковано історію евакуації університету та бібліотеки під час Другої світової війни та їх післявоєнне відродження. Розкрито проблеми розвитку університету, впровадження нових освітніх напрямів, відкриття нових факультетів та процес розбудови бібліотеки у другій половині ХХ та на початку ХХІ століть. Значну увагу присвячено сучасному стану бібліотеки, її структурі, аспектам діяльності та викликам.

Узагальнено, що бібліотека Університету Ушинського – важливий структурний підрозділ, який сприяє освітній, дослідницькій та культурно-освітній діяльності викладачів та студентів. Доведено, що нинішній бібліотека – це потужна інформаційна установа, науковий та культурний осередок університету.

Ключові слова: Університет Ушинського, фонди бібліотеки, цінна та рідкісна книга, приватні колекції, комплектування фондів, відновлення фондів.

Вступ. У вересні 2022 року бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського виповнюється 100 років. Свій ювілей вона зустрічає як новітній багатофункціональний бібліотечний простір, який успішно здійснює інформаційну підтримку освіти, наукових досліджень та є культурним і науково-інформаційним центром. Щодня фахівці бібліотеки, еднаючи минуле і майбутнє, сприяють якісним змінам у діяльності університету та адаптуються відповідно до запитів академічної спільноти.

Як 100 років тому, так і сьогодні, основною метою закладів вищої освіти є надання освітніх послуг, результатом яких має бути всебічна підготовка конкурентоспроможного випускника. Тому

¹ кандидат мистецтвознавства, директор бібліотеки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

² бібліотекар Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

університетська бібліотека постійно розширює і вдосконалює послуги та впроваджує новітні форми і методи роботи.

Аналізуючи літературу, присвячену історії Університету Ушинського, помітили, що досі не було створено ґрунтовного дослідження історії створення бібліотеки, незважаючи на її цікавий і досить складний шлях. Частково знаходимо згадки про бібліотеку у книгах та публікаціях присвячених Університету Ушинського, таких як «Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. 1817-2007: іст. поступ, сучасність, майбутнє» за редакцією О. Я. Чебикіна, І. А. Болдирева, А. О. Добролюбського; «Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Одеська область» за редакцією В. Г. Кременя; «Из истории педагогического университета» А. О. Добролюбського; «Одеські історики. Енциклопедичне видання. (початок XIX – середина XX ст.)» за редакцією В. А. Савченко; «Науковці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського» В. М. Букача тощо. У дослідженні використано архівні матеріали бібліотеки та Університету.

Мета та завдання дослідження. Мета статті – простежити історію створення та розвитку бібліотеки Університету Ушинського за сто років її існування. Відповідно до мети поставили перед собою завдання дослідити проблеми становлення бібліотеки, а також її сучасну діяльність та виклики.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження здійснювалось на базі книжкових фондів, архівних матеріалів бібліотеки та Університету Ушинського, а також інтерв'ю та спогадів співробітників. Використовуючи історичний метод, що заснований на вивченні виникнення, формування та розвитку об'єктів у хронологічній послідовності, було систематизовано та узагальнено наявну інформацію щодо історії бібліотеки Університету Ушинського.

Результати дослідження. Історія бібліотеки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського нерозривно пов'язана з розвитком та становленням педагогічної освіти півдня України. Це історія досягнень людей, щиро відданих своїй справі, а саме – підготовці майбутніх учителів, сприянню науковим відкриттям, вихованню і підтримці творчої молоді.

Бібліотека розпочала свою діяльність восени 1922 року як книгозбірня Інституту Народної Освіти. Відповідно до вимог «Тимчасової інструкції губернським відділам народної освіти» від 24.02.1920 р. Інститут Народної Освіти (далі ІНО) був заснований у серпні 1920 року. У зв'язку з загальною реформою вищих навчальних закладів України він був створений на базі Учительського інституту, Одеських вищих жіночих курсів, Фребелівського інституту та Новоросійського університету. Повна назва закладу: «Новий інститут народної освіти із відділеннями для підготовки вчителів для закладів дошкільних, позашкільних і шкільних» (Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. 1817–2007: іст. поступ, сучасність, майбутнє, 2001: 35).

Початок XX ст. був досить складним для всієї системи освіти в Україні. Причина появи такого освітнього закладу на півдні країни, в Одесі, була більш, ніж нагальною. На той час держава потребувала ідеологічно нових кадрів у всіх галузях науки. До того ж у країні існувала тотальна безграмотність нижчих прошарків населення, тому для подолання цієї проблеми потрібні були освічені вчителі.

Створення такого закладу вищої освіти, як Інститут Народної Освіти зумовило відкриття власної бібліотеки для потреб як викладачів, так і студентів. Адміністративна та основна навчальна частина ІНО знаходилась у будинку колишньої 2-ї чоловічої гімназії на вул. Старопортофранківській, 26. Приміщення для бібліотеки, за рішенням директора ІНО Р. М. Волкова, виділили у цій самій будівлі (Архів сектору рідкісної та цінної літератури бібліотеки ПНПУ імені К. Д. Ушинського). Книгозбірня знаходилась на першому поверсі у правому крилі, із окремим входом з вулиці.

На жаль, дані про комплектування фонду бібліотеки ІНО та його кількість не збереглися. Можемо лише стверджувати, що до книгозбірні було частково передано літературу з тих освітніх закладів, які були об'єднані в новий інститут. Цей висновок ґрунтується на інформації із печаток у книгах фонду цінної та рідкісної літератури (далі фонд ЦРЛ).

Структура ІНО була побудована за принципом підготовки вчителів для певного рівня освітніх закладів (початковий рівень навчання, підготовка тих, хто не володіє грамотою, шкільний рівень тощо), а не за фахом. Основні дисципліни (математика, фізика, природничі науки, література та мова) викладалися на трьох факультетах: соціального виховання, професійної освіти, політичної освіти (Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. 1817–2007: іст. поступ, сучасність, майбутнє, 2001: 37).

Факультет соціального виховання мав такі відділення: дошкільне українське, шкільне українське,

шкільне єврейське, шкільне німецьке. Факультет випускав висококваліфікованих учителів, комплексних педагогів для шкіл початкового рівня освіти, соціальних педагогів, педагогів-організаторів, вихователів дитячих садків та дитбудинків, керівників дитячих садків, дитбудинків, трудових шкіл.

Факультет професійної освіти мав відділення: математичне, агро-біологічне, хіміко-біологічне, природничо-географічне, історичне, філологічне. Випускалися висококваліфіковані кадри для закладів середньої освіти – вчителів української мови та літератури, іноземних мов та мов національних меншин, історії, суспільствознавства, математики, фізики, природничих наук тощо. Цей факультет готував керівників та вчителів для профтехшкіл, робфаків, фабрично-заводських училищ і викладачів загальних дисциплін для технікумів.

На факультеті політичної освіти готували спеціалістів музейно-архівного та бібліотечного напрямку (Історія Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. XIX–XXI століття, 2022).

На перших двох факультетах існували три національні відділення: українське, російське, єврейське, а також німецький і болгарський сектори. Тобто викладання предметів відбувалося на багатьох національних мовах. Це було пов'язано з тим, що не лише Одеса була багатонаціональним містом, а й увесь південь України був заселений великими діаспорами різних національностей.

За принципом національних відділень ІНО відбувалось і наповнення фонду бібліотеки. Підтверджує цей факт наявність підручників із фонду цінної та рідкісної літератури, що мають печатки: «Бібліотека ІНО, єврейський сектор», «Бібліотека ІНО, болгарський сектор» тощо. Також збереглися підручники з математики, біології, географії, історії, на яких є печатки бібліотеки ІНО, факультету та того чи того сектору.

Кожен факультет мав свої предметні комісії за дисциплінами, щось на зразок сучасних кафедр: розроблялись навчальні плани, програми, методика викладання, засоби обліку роботи та навчання викладачів і студентів. Кожна така комісія мала свої варіанти галузевих відділів бібліотек, які називалися на той час: «Кабінет Історії», «Кабінет мовознавства», «Математичний кабінет», «Педагогічний кабінет», «Літературознавчий кабінет» тощо. Такі печатки також знаходимо у деяких книгах із фонду ЦРЛ.

Майже 10 років ІНО був одним з основних вищих навчальних закладів України, який забезпечував країну кваліфікованими педагогами та вихователями. Інститут народної освіти відіграв значну роль у ліквідації безграмотності в нашому регіоні, а бібліотека стала важливим джерелом інформації, головним завданням якого було забезпечення науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб студентів та викладачів ІНО.

Натомість час минув і вимоги до вищих навчальних закладів (далі ВНЗ) у державі суттєво змінилися. У серпні 1930 року, згідно з постановою Раднаркому УРСР «Про реорганізацію вузів і втузів та передання їх у відомство відповідних наркоматів» Одеський ІНО було розформовано. На його базі було створено три ВНЗ: Фізико-хіміко-математичний інститут, Інститут професійної освіти та Інститут соціального виховання (Історія Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. XIX–XXI століття, 2022). Завданням першого – стала підготовка кадрів для вищої школи, а два інших зберегли своє попереднє призначення – забезпечення робфаків, шкіл, шкіль-інтернатів та дитсадків учителями та вихователями.

У фонді ЦРЛ бібліотеки Університету Ушинського досить часто зустрічаються підручники та книги з печатками всіх цих навчальних закладів. Тобто можемо зазначити, що бібліотека продовжувала працювати на всі ці ВНЗ, незважаючи на те, що офіційно вони були різними установами. Такі структурні утворення проіснували три роки. 10 липня 1933 року Наркомосвітою УРСР було прийнято рішення об'єднати їх у єдиний вищий навчальний заклад – Одеський державний педагогічний інститут (далі ОДПІ) (Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. 1817–2007: іст. поступ, сучасність, майбутнє, 2001: 46). На той час ОДПІ складався із фізико-математичного, філологічного, історичного і хіміко-біологічного факультетів. Наповнення фонду бібліотеки відбувалося згідно потреб факультетів. Він поповнювався та змінювався залежно від профілю інституту, виникнення того чи того факультету та тієї чи тієї кафедри на факультетах. До 1941 року фонд бібліотеки нараховував близько 230 тис. примірників.

У цей період, із 1934 по 1939 роки, вищі навчальні заклади стають не лише установами, що готують інтелектуальні кадри для країни, а й осередками розвитку різних сфер наук. Фонди бібліотеки почали швидко збільшуватися. Виникає розуміння, що бібліотеки, які працюють при ВНЗ, потребують своїх висококваліфікованих кадрів. У 1935 році, при ОДПІ, створюється Одеська філія Українського бібліотечного інституту із 3-річним терміном навчання. Вона проіснувала до 1939 року, доки у Харкові

не відкрили бібліотечний інститут. У зв'язку з цією подією одеську філію було закрито, а студенти продовжили навчання у Харкові, чи перейшли на інші факультети ОДПІ. За час із 1935 по 1939 роки інститутом було підготовано більше ніж 100 висококваліфікованих фахівців бібліотечної справи, чимало з них працювали завідувачами вузівських, районних та масових бібліотек півдня України. Такі випускники цього факультету, як І. В. Боріневич, А. А. Дружиніна, А. Л. Гонтмахер не одне десятиліття пропрацювали в нашій бібліотеці (Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. 1817–2007: іст. поступ, сучасність, майбутнє, 2001: 47–48).

З початком вторгнення німецько-фашистських військ та їх румунських союзників постало питання евакуації ОДПІ. «У кінці червня 1941 року І. М. Путніков (авт. заступник ректора) дав розпорядження відібрати 5-6 тис. книг для можливої евакуації інституту. Було відсортовані найцінніші та рідкісні підручники з історії, літературознавства, мовознавства, фізики, математики та географії», – зі спогадів І. В. Боріневич та А. А. Дружиніної, співробітників бібліотеки (Бібліотека Університету Ушинського в часи Другої світової війни, 2022).

Першим етапом евакуації було місто Бердянськ, а згодом – місто Майкоп (Росія), в якому інститут працював до серпня 1942 року. За рік роботи у Майкопі фонд бібліотеки було поповнено літературою, якої не вистачало для навчання. Другим етапом евакуації стало переміщення інституту та бібліотеки до міста Байрам-Алі (Туркменістан). На жаль, під час евакуації у місті Сухумі (Грузія), пароплав, на якому знаходились співробітники інституту, потрапив під бомбардування. Було втрачено майже весь архів, робочі документи та книжковий фонд. «Вночі пароплав був потоплений. Загинули студенти, які чергували. Під водою опинилося все майно вишу. Довго ще було видно на поверхні моря різні документи, порожні бланки, дипломи», – згадує кандидат філологічних наук, доцент Б. Я. Чаленко (Бондаренко, 1989: 18).

Все, що привезли до Байрам-Алі – це була лише одна десята частина книжкового фонду, який врятували з пароплава у Сухумі. За період роботи у Байрам-Алі, завдяки героїчним зусиллям співробітників бібліотеки та активній допомозі співробітників бібліотек із Ташкенту (Узбекистан) та Ашґабаду (Туркменістан), книжковий фонд вдалося відновити. У квітні 1944 року, після визволення Одеси, працівники бібліотеки із наявним книжковим фондом повернулися в Одесу.

29 травня 1944 року «Постановою № 22 РНК УРСР про відновлення роботи Одеського державного університету, Одеського Педагогічного Інституту та Одеського педагогічного інституту іноземних мов» було дозволено відновити роботу з такими факультетами: історичний, філологічний, географічний, фізико-математичний (Бондаренко, 1989: 51).

Співробітники інституту та бібліотеки повернулися у місто у липні 1944 року. Студентка М. В. Купцова згадує: «Виїхали з Байрам-Алі наприкінці червня, прибули до Одеси 31 липня 1944 року. Дорогою міняли тільки паровози. Якщо була вільна залізнична лінія, потягу давали “зелене світло”, якщо ні – стояли годинами. У Харкові простояли цілий день.

В Одесі багато будинків було зруйновано. Спочатку ми жили у Малому провулку (нині пров. Маяковського), потім – на вул. Дегтярній, 24. Там на 1 та 2 поверхах ми навчалися, а на 3 та 4 поверхах був гуртожиток» (Это было недавно, это было давно, 2006: 82).

Про загальний стан інституту на той час можемо дізнатися зі спогадів його співробітників. Так, наприклад, І. О. Власенко, ректор ОДПІ з 1938-1941 та з 1945-1964 років, згадує: «У головному навчальному корпусі (вул. Комсомольська, 26) окупанти влаштували стайню. Усі вікна були без скла, частина забита фанерою. В актовому залі не було ні стелі, ні даху. Одна стіна впала, в інших – тріщини. Навколо бруд, сміття. Жодних меблів, жодного обладнання» (Это было недавно, это было давно, 2006: 66). Фонди книг, що залишилися у будівлі, були розграбовані або знищені. Найстаріша інвентарна книга бібліотеки датується травнем 1942 року.

12 лютого 1945 року Постановою РНК УРСР та ЦК КП(б) України Одеському державному педагогічному інституту було присвоєно ім'я Костянтина Дмитровича Ушинського – видатного вченого-педагога (Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Одеська область, 2012: 92).

Майже за один рік вдалося відновити будівлю ОДПІ на вул. Комсомольська, 26 (нині Старопортофранківська) та поновити всю колишню структуру роботи інституту та бібліотеки, яка також повернулася до будівлі головного корпусу (Это было недавно, это было давно, 2006: 68). З евакуації працівниками бібліотеки було привезено близько 6 тис. книг для тих спеціальностей, які здобували студенти в Байрам-Алі на фізико-математичному, філологічному, історичному та географічному факультетах. Третину зібрання бібліотеки складала книги з різних розділів математики, оскільки саме

фізико-математичний факультет був осередком інституту у воєнні та повоєнні роки. Ці книги стали підґрунтям для відродження бібліотеки інституту.

Поповнення фонду в повоєнні роки відбувалося не тільки централізовано, а й за рахунок передання літератури з приватних бібліотек одеських учених – професорів Б. В. Варнеке і П. О. Потапова.

Борис Васильович Варнеке – непересічна людина, яка здійснила значний внесок у становлення вищої освіти півдня України. Видатний історик, культуролог та літературознавець, професор Варнеке викладав у Інституті народної освіти, який згодом був перейменований в Одеський державний педагогічний інститут. У січні 1941 року йому присвоєно звання «Заслужений діяч науки Української РСР» (Букач, 2019: 17; Одеські історики. Енциклопедичне видання, 2009: 87).

У 1945 р., після смерті професора, його вдова Олена Сергіївна запропонувала інституту придбати особисту колекцію книг науковця. Вся література, що надійшла до бібліотеки, була інвентаризована та введена в особисту картотеку. Загальна кількість книг із приватної колекції Б. В. Варнеке налічувала 3443 екз. (Архів сектору рідкісної та цінної літератури бібліотеки ПНПУ імені К. Д. Ушинського). Коло наукових інтересів професора було дуже широким. Отже, бібліотека отримала книги з історії культури та мистецтва, всесвітньої історії та історії України, археології, мовознавства, літературознавства та педагогіки.

Петро Осипович Потапов був визначною особистістю для ОДПІ, незмінним деканом філологічного факультету, професором кафедри мовознавства. Впродовж тривалого часу він викладав різні мовознавчі дисципліни, зокрема історичну граматику, історію російської літературної мови, порівняльну граматику слов'янських мов (Букач, 2019: 62).

Після смерті Потапова у 1945 році його книжкова колекція була придбана бібліотекою інституту. Відповідно до каталогу колекція нараховує 545 друкованих одиниць, з яких – 29 іноземними мовами. Вона повністю відповідає педагогічним та науковим інтересам власника, а саме – історії російської літератури, театру, проблемам слов'янського мовознавства (Архів сектору рідкісної та цінної літератури бібліотеки ПНПУ імені К. Д. Ушинського).

У повоєнний час система шкільної освіти потребувала кардинальних змін, а особливо змінився підхід до виховання фізично розвинутої молоді. Керівництвом ЗВО було прийнято рішення про запровадження нового напрямку освіти у сфері фізичного виховання молоді. У 1947 році був відкритий унікальний на той час факультет фізичного виховання і спорту, єдиний в Україні. Фонд бібліотеки поповнився новими книгами, присвяченими проблемам фізичного виховання та спорту. Комплектація літературою відбувалася згідно з появою нових кафедр та нових предметів.

Трохи згодом, у 60-х роках, було засновано кілька дуже важливих факультетів, а саме: факультет підготовки вчителів початкових класів – 1960 рік; художньо-графічний факультет – 1965 рік; музично-педагогічний – 1966 рік (Історія Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. ХІХ–ХХІ століття, 2022).

Зазначені факультети були новими та нетиповими для освіти того часу, адже бібліотека зіткнулась з дуже складним процесом формування фондів та їх функціонування. Важливим завданням стало формування колекції літератури з методики викладання фахових дисциплін, бо такої літератури досі не існувало. Ця частина бібліотечного фонду формувалася за рахунок методичних посібників, що написали самі викладачі факультетів за перші п'ять років роботи (Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Одеська область, 2012: 103).

Згодом, художньо-графічний та музично-педагогічний факультети отримали окремі приміщення, відповідно у 1974 та 1989 роках. Тож було вирішено виділити галузеві відділи бібліотеки, які переїхали разом із факультетами. Це значно покращило умови зберігання книжкового фонду. У 1990 році також був виділений галузевий відділ бібліотеки факультету підготовки вчителів початкових класів, який переїхав разом із факультетом до окремого корпусу.

Отже, бібліотека інституту стрімко розвивалася, а її фонди збільшувалися. Якщо у 1944 році, після повернення з евакуації, фонд бібліотеки становив лише 6000 книг, то вже на початок 60-х років він був збільшений до 300 тис. одиниць. Така чисельність фонду утримувалась до 90-х років. Цього було більш ніж достатньо для забезпечення навчання студентів. Великі книжні фонди дозволяли навіть виділяти підручники для бібліотек інших педагогічних ВНЗ та педучилищ нашого регіону. Так, за період з 1972 по 1977 роки, було передано 2680 підручників та посібників у навчальні заклади Ізмаїлу, Миколаєва, Умані тощо. З 1989 по 1991 роки, за замовленнями з різних бібліотек країни було передано для використання 1810 одиниць різної навчальної та навчально-методичної літератури (Архів сектору рідкісної та цінної

літератури бібліотеки ПНПУ імені К. Д. Ушинського).

29 серпня 1994 року Одеський державний педагогічний інститут імені К. Д. Ушинського набуває статусу Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. 13 липня 2009 року, Указом № 538/2009 Президента України В. Ющенко, університету надано статус національного (Історія Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. XIX–XXI століття, 2022). Новий статус навчального закладу потребував кардинальних змін у роботі бібліотеки, а саме: заміна морально застарілої літератури, термінове наповнення новими навчальними посібниками з фахових дисциплін нових факультетів, покращення матеріально-технічної бази.

Значущою подією у житті бібліотеки у 2009 році став переїзд у 2-х поверхову будівлю за адресою вул. Старопортофранківська, 36, де вільно розмістилися всі основні відділи: обслуговування, інформаційно-бібліографічний, комплектування та обробки документів. Окремі філіали так і залишились на факультетах музичної та хореографічної освіти, дошкільної педагогіки і психології та художньо-графічному факультеті. Підготовка і переїзд у нове приміщення, бажання зробити бібліотеку кращою, створити комфортні умови для читачів, запровадження новітніх технологій – згуртувало колектив і стало запорукою успіху бібліотеки.

Бібліотечні фонди є важливою науковою, культурною та інформаційною частиною університету. Їх багатством та якістю визначається авторитет бібліотеки. Особлива увага приділяється збереженню рідкісних та цінних книг. З цією метою з 1984 року, проводилось вивчення основного фонду бібліотеки. Велику та кропітку роботу в цьому напрямі провела Марія Іванівна Кириченко – кваліфікований працівник бібліотеки ОДПУ імені К. Д. Ушинського. Були виділені колекції книг одеських учених – професорів Б. В. Варнеке, П. О. Потапова, А. Я. Бардаха, М. Н. Фішера (Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. 1817–2007: іст. поступ, сучасність, майбутнє, 2001: 221). Саме на цій основі влітку 2011 року було виокремлено фонд цінної та рідкісної літератури та створено його експозицію. Ця ідея виникла під час проведення інвентаризації бібліотечного фонду. Співробітниками були віднайдені унікальні та раритетні книжкові видання. Серед них пам'ятки світової й української літератури, унікальні словники та енциклопедії, нариси з культури, образотворчого та музичного мистецтва, численні праці з природничих наук, література різними іноземними мовами тощо. Не перерахувати усіх друкованих перлин, що зібрані на полицях фонду рідкісної і цінної літератури. Головною метою діяльності бібліотеки у цьому напрямку є вивчення безцінних книжкових скарбів та їх збереження для майбутніх поколінь.

Натепер важливим джерелом поповнення бібліотечних фондів є дарунки різних організацій, благодійних фондів, приватних осіб. Таким чином університет отримав нові книги з історії України, а також твори заборонених у радянські часи українських письменників та поетів, представників української діаспори закордоном. Таким чином, працівники бібліотеки змогли хоча б частково заповнити вакуум з історії нашої держави та української літератури. Ця традиція існує і досі. Письменники, творча інтелігенція і навіть консульства іноземних держав досить часто дарують бібліотеці різні книги та альбоми. Наші викладачі також підтримують цю гарну традицію.

Крокуючи в ногу з часом, бібліотека опановує новітні технології та послуги. Із 2004 року бібліотекою було впроваджено перехід із традиційного на електронний книжковий каталог, створений на базі програми Unilib. Станом на 2022 рік він налічує більше 246 000 записів. Задля збереження та вивчення унікальних старовинних та рідкісних видань активно проводиться оцифровка книг із фонду цінної та рідкісної літератури. Уся оцифрована література знаходиться на сайті бібліотеки у вільному доступі.

У 2018 році створено електронний архів (репозитарій) наукових публікацій працівників Університету Ушинського. Станом на вересень 2022 року до репозитарію Університету Ушинського додано 15000-ий документ. Також у бібліотеці, як і у всіх інших корпусах Університету Ушинського, є доступ до наукометричних баз даних Scopus, Web of Science; платформ ScienceDirect, Research4Life, Bentham Science та інших.

Із 2020 року бібліотека виступає технічним адміністратором і координатором використання систем для перевірки наявності текстових записів наукових робіт (StrikePlagiarism та Unicheck) в Університеті Ушинського. Діяльність бібліотеки широко представлена на офіційному сайті та в соціальних мережах (Facebook, Instagram, Telegram, YouTube).

Висновки. Отже, за 100 років свого існування бібліотека пройшла довгий та складний шлях від книгозбірні до важливого та незамінного структурного підрозділу Університету Ушинського. Основним

напрямом діяльності стало її перетворення зі звичайного книгосховища на науковий, культурно-освітній та інформаційний хаб. Цей напрям залишається найважливішим і на сучасному етапі нашої роботи.

Для забезпечення ефективної підтримки освітнього, наукового і виховного процесів університету, його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг діяльність бібліотеки базується на розширенні бібліотечно-інформаційних послуг, удосконаленні традиційних і впровадженні нових форм і методів роботи.

Бібліотека Університету Ушинського має багату історію та різноманітний книжковий фонд, що зумовлює подальші наукові розвідки. Також, перспективним, на нашу думку, може стати наукове дослідження фонду рідкісної та цінної літератури.

Література

Архів сектору рідкісної та цінної літератури бібліотеки ПНПУ імені К. Д. Ушинського. Д. 1. Оп. 1. 147 л.

Бабенко К. Б., Бондаренко К. А. Памяти павших будьте достойны. Сб. документальных данных о выпускниках, студентах, сотрудниках института в период ВОВ. Одесса : ОГПИ им. К. Д. Ушинского, 1987. 97 с.

Бібліотека Університету Ушинського в часи Другої світової війни. URL: <https://library.pdpu.edu.ua/index.php/home/podiji/885-biblioteka-universitetu-ushinskogo-v-chasi-drugoji-svitovoji-vijni> (дата звернення: 20.09.2022).

Бондаренко К. А. Музыкально-педагогический факультет. Документальный очерк. Одесса : ОГПИ им. К. Д. Ушинского, 1986. 40 с.

Бондаренко К. А. Педагогический институт в годы ВОВ. Воспоминания современников. Одесса : ОГПИ им. К. Д. Ушинского, 1989. 59 с.

Бондаренко К. А. По свежим следам истории института. Сб. документальных очерков. Книга третья. Общеинститутские кафедры. Ранее действовавшие факультеты и их кафедры. Одесса : ОГПИ им. К. Д. Ушинского, 1986. 156 с.

Бондаренко К. А. Художественно-графический факультет. Факультет подготовки учителей начальных классов. Педагогический факультет. Документальные очерки. Одесса : ОГПИ им. К. Д. Ушинского, 1986. 53 с.

Букач В. М. Історики Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Біографічний словник. Одеса : ПНПУ, 2020. 112 с.

Букач В. М. Науковці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: біографічний словник. Вип. 1. Одеса : ПНПУ, 2019. 96 с.

Вища педагогічна освіта і наука України : історія, сьогодення та перспективи розвитку. Одеська область / за ред.: В. Г. Кремень, О. Я. Чебикін. Київ : Знання України, 2012. 319 с.

Добролюбский А. Из истории педагогического университета. *Дерибасовская-Ришельевская: одесский альманах*. 2004. Кн. 18. С. 8–31.

Історія Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. XIX–XXI століття. URL: <https://pdpu.edu.ua/istoriia> (дата звернення: 20.09.2022).

Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том I (початок XIX – середина XX ст.) / за ред. В. А. Савченко. Одеса : Друкарський дім, 2009. 480 с.

Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. 1817-2007 : іст. поступ, сучасність, майбутнє / за ред.: О. Я. Чебикін, І. А. Болдырев, А. О. Добролюбський та ін. Одеса : Фаворит, 2007. 240 с.

Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. 32 с.

Это было недавно, это было давно... : ЮГПУ им. К. Д. Ушинского в воспоминаниях / сост. И. А. Болдырев. Одесса : Друк, 2006. 184 с.

To the 100th anniversary of the library of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky: history and the present

Spasskova Olena³

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

³ PhD in art Criticism (Candidate of Art Criticism), Director of the Library of the State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

Goncharenko Natalia⁴

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

In 2022, the library of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky celebrates its 100th anniversary, which makes us return to the origins of higher pedagogical education in the South of the country. It is this fact that determines the relevance of our research. The article traces the history of the university and the library, starting from the 20s of the 20th century to the present day. The purpose of the article consists in the necessity to analyse the history of the creation and development of the university and the library in inseparable interaction. The historical method of research allowed us to systematise and summarise the available information on the history of the library of Ushynsky University in chronological order.

The article examines the main stages of the existence of Ushynsky University, starting from its foundation in 1920, when it received the name of the Institute of National Education and the task of providing training for education workers in the South of Ukraine. It was also found that the library of this educational institution was created in 1922 to provide students with textbooks and fiction.

It is shown how our higher educational institution survived the educational reforms implemented by the new, at that time, Soviet government. On the basis of archival documents and memories of employees stored in the library, the history of the evacuation of the university and the library during the Second World War alongside their post-war revival has been traced. The problems of the development of the university, the introduction of new educational directions, the opening of new faculties and the process of rebuilding the library in the second half of the 20th and the beginning of the 21st centuries have been revealed. Considerable attention is devoted to the current state of the library, its structure, aspects of activity and challenges.

It was concluded that the library of Ushynsky University is an important structural unit that contributes to the teaching / learning activities, research-oriented, cultural and education-related activities of teachers and students. It has been proved that today the library is a powerful information institution, a scientific and cultural centre of the university.

Keywords: Ushynsky University, library funds, a valuable and rare book, private collections, acquisition of funds, restoration of funds.

References

Arkhiv sektoru ridkisnoi ta tsinnoi literatury biblioteki PNPU imeni K. D. Ushynskoho (D. 1. Op. 1. 147 l.), Arkhiv biblioteki PNPU imeni K. D. Ushynskoho, Odesa, Ukraina.

Babenko, K. B., Bondarenko, K. A. (1987). *Pamyati pavshih bud'te dostojny. Sb. dokumental'nyh dannyh o vypusknikah, studentah, sotrudnikah instituta v period VOV*. Odesa : OGPI im. K. D. Ushinskogo.

Biblioteka Universytetu Ushynskoho v chasy Druhoi svitovoi viiny. Vidnovleno z : <https://library.pdpu.edu.ua/index.php/home/podiji/885-biblioteka-universitetu-ushinskogo-v-chasi-drugoji-svitovoji-vijni>

Bondarenko, K. A. (1986). *Muzykal'no-pedagogicheskij fakul'tet. Dokumental'nyj ocherk*. Odesa : OGPI im. K. D. Ushinskogo.

Bondarenko, K. A. (1989). *Pedagogicheskij institut v gody VOV. Vospominaniya sovremennikov*. Odesa : OGPI im. K. D. Ushinskogo.

Bondarenko, K. A. (1986). *Po svezhim sledam istorii instituta. Sb. dokumental'nyh ocherkov. Kniga tret'ya. Obshcheinstitutskie kafedry. Raneje dejstvovavshie fakul'tety i ih kafedry*. Odesa : OGPI im. K. D. Ushinskogo.

Bondarenko, K. A. (1986). *Hudozhestvenno-graficheskij fakul'tet. Fakul'tet podgotvoki uchitelej nachal'nyh klassov. Pedagogicheskij fakul'tet. Dokumental'nye ocherki*. Odesa : OGPI im. K. D. Ushinskogo.

Bukach, V. M. (2020). *Istoryky Pivdenoukrainskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni K. D. Ushynskoho. Biohrafichniy slovnyk*. Odesa : PNPU.

Bukach, V. M. (2019). *Naukovtsi Pivdenoukrainskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni K. D. Ushynskoho: biohrafichniy slovnyk*. Vyp. 1. Odesa : PNPU.

Kremen, V. H., Chebykin, O. Ya. (Red.). (2012). *Vyshcha pedahohichna osvita i nauka Ukrainy : istoriia, sohodnna ta perspektyvy rozvytku*. Odeska oblast. Kyiv : Znannia Ukrainy.

Dobrolyubskij, A. (2004). Iz istorii pedagogicheskogo universiteta. *Deribasovskaya-Rishel'evskaya: odeskij al'manah*, (18), 8–31.

Istoriya Pivdenoukrains'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universitetu imeni K. D. Ushinskogo. XIX–XXI stolittya. Vidnovleno z : <https://pdpu.edu.ua/istoriia>

⁴ Librarian of the State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

Savchenko, V. A. (Red.). (2009). *Odes'ki istoriki. Enciklopedichne vidannya. Tom I (pochatok XIX – seredina XX st.)*. Odesa : Drukars'kij dim.

Chebykin, O. Ya., Boldyriev, I. A., Dobroliubskiy, A. O. (Red.). (2007). *Pivdennoukrainskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. K. D. Ushynskoho. 1817-2007 : ist. postup, suchasnist, maibutnie*. Odesa : Favoryt.

Pivdennoukrainskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. K. D. Ushynskoho. (2001). Odesa : PDPU im. K. D. Ushynskoho.

Boldyrev, I. A. (Sost.). (2006). *Eto bylo nedavno, eto bylo davno... : YUGPU im. K. D. Ushinskogo v vospominaniyah*. Odessa : Druk.

Accepted: October 14, 2022

